

Auringonpimennysmuistomerkki

Lauri Anttila

Pohjois-Saksassa on peltojen lomissa, metsäkoissa, siellä täällä isohkoja kivien päälle asetettuja kivipaasia. Ne ovat vaikuttavan näköisiä ja näyttävät ikivanhoilta. Niistä on käytetty nimitystä "Hünengrab", jättiläishauta. Niiden merkitys on ollut epäselvä. Suurelta osin ne on tuhottu ja historian tuntemasta neljästä tuhannesta on kolmisensataa enää jäljellä. Niiden sijainnissa on muinaisen kulttipaikan tuntua, mutta varmaa tietoa niiden merkityksestä ei ole. Euroopassa, erityisesti sen pohjoisosissa tällaiset megalittiset rakennelmat liittyvät neoliittisen kivikauden maanviljelyskulttuuriin. Osa näistä on hautoja, mutta, kuten Stonehenge, joukossa on myös ns. kalenterirakennuksia.

Kalenterirakennus on rakennelma, jonka avulla voidaan ennustaa taivaan ilmiöitä, Auringon kiertoa, jopa Kuunkin. Koska kesäpäivänseisaus on ollut merkityksellinen tapahtuma, kesän kulminaatiokohta, on varsinkin pohjoisilla leveysasteilla käytetty erilaisia menetelmiä tuon hetken ilmaisemiseksi. Tällaisia menetelmiä oli koko pohjoisella pallonpuoliskolla, myös Amerikassa. Tyypillisiä olivat pystyyn asetetut kivet, joiden muodostama tähtäyslinja osoitti taivaanrannassa kohdan, jossa Auringon nousu oli pohjoisimmillaan. Tuollainen mittalinja onkin havaittavissa suuresta osasta tällaisia megalittisiä rakennelmia.

Koska Kangaslammin auringonpimennysmuistomerkki "1945" liittyy olennaisesti juuri Auringon ja Kuun kiertoon, olen käyttänyt lähtökohtana suunnittelussa kalenteri-rakennuksen ideaa. Eräänä esikuvana oli saksalaisen taiteilijan Caspar David Friedrichin maalaus "Hünengrab im Schnee" vuodelta 1807. Se esittää jättiläishautaa lumisessa metsäisessä maisemassa. Koska muistomerkki on sijoitettu metsäiseen maisemaan täsmälleen vuoden 1945 auringonpimennyksen havaintopaikalle, muistuttaa sen sijainti tuota maalausta. Samalla tavoin muistomerkki tulisi muistuttamaan jostakin merkittävästä ajasta ja tapahtumasta. Muistomerkki toimii kuten kalenterirakennus, mutta samalla olen halunnut liittää sen tieteen, kuvataiteen ja maanviljelyskulttuurin historiaan.

*

Kuva 1. Muistomerkki yksityiskohtineen.

Muistomerkki muodostuu pyöreästä keskuskivestä ja sitä ympäröivistä laatoista. Koko teoksen halkaisija on 4 metriä. Keskuskiveä kiertävät laatat muodostavat kaksi kehää. Ulommassa kehässä (A) on 24 kiveä. Ne kuvaavat tunteja ja peittävät kukin ympyrän kaaresta 15 astetta. Sisempi kehä (B) käsittää 16 laattaa ja niiden saumat osoittavat pää- ja väli-ilmansuuntiin. Laatat muodostavat siten yhdessä ajan ja paikan kuvan.

Keskuskiven keskelle on upotettu musta kivi, jota ympäröi kirkas teräsrenkas. Renkaan avulla on määriteltävissä tarkasti Auringon suunta horisontissa eli Auringon atsimuutti. Aurinkoisena päivänä vasta-aurinkoon katsottaessa heijastuu renkaasta kaksi valopistettä. Kun nuo kaksi (etu- ja takareunan) heijastusta näkyvät täsmälleen päällekkäin, on samalta linjalta keskuskiven ulkoreunasta luettavissa Auringon suunta juuri sillä hetkellä. Kiveen on merkitty vuoden 1947 auringonpimennysretkikunnan paikat Bana ja Bocaiúva. Kun heijastukset osuvat näille kohdille, on Aurinko Kurenlahden ja kyseisen paikkakunnan kautta kulkevalla suoralla. Kaksi kertaa vuodessa se on myös näillä paik-

Kuva 2. Muistomerkki asennetaan paikalleen.

kakunnilla suoraan taivaan laella!

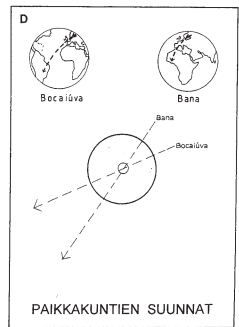
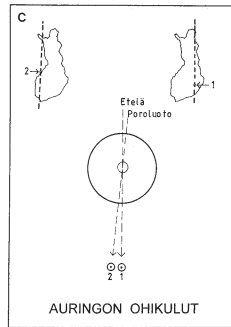
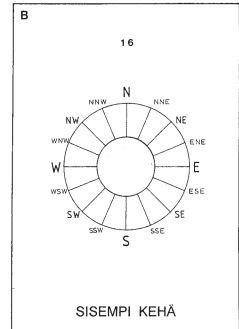
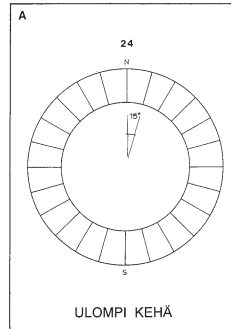
Keskuskivestä voi myös nähdä hetken, jolloin Aurinko ylittää Kurenlahden meridiaanin eli on suoraan etelässä. Pian sen jälkeen se ylittää myös Poroluodon meridiaanin. Teoksesta voi siis nähdä Varkauden Kurenlahden ja Poroluodon välisen ajallisen etäisyyden. Kuun varjohan kulki vuonna 1945 Suomen yli juuri näiden paikkakuntien kautta. Ajallisesta erosta voi havaita, että välimatka on pitkä.

Muistokiven muoto on näennäisen yksinkertainen. Pyöreä kivi. Sen muoto muistuttaa myllynkiveä, sijaitseehan se maanviljelymaiseman keskellä. Pyöriessään tuollainen myllynkivi samalla ikään kuin jauhaa aikaa ja ajastahan tässä on kyse. Toisaalta muistomerkin muoto voisi myös tuoda mieleen Linnunradan avaruuden asuntonamme. Niinpä musta kivi sen keskellä olisi kuin Linnunradan keskellä oleva musta aukko. Muistomerkki olisi siten myös maailman kuva.

Kiven muoto tuo myös mieleen Auringon astronomisen merkin (O) tai yhdessä kirkkaan teräsrenkaan kanssa pimentyneen Auringon ja Auringon koronan.

Myös teoksen materiaalit on tarkoin valittu. Ympäröivät laatat ovat teoksen valmistuspaikan läheltä löytyvää Savitaipaleen kiveä (Karelia beige), tasalaatuinen keskuskivi Kurun harmaata graniittia ja musta kivi on ns. Varpaisjärven musta. Kaikki ovat siis suomalaisia kiviä ja siten liittyvät piennäysalueeseen.

Muistomerkin läheisyydessä sijaitsee opastaulu, jossa selostetaan teoksen merkitys ja toiminta. Kooltaan itse taulu on tasan 1 x 1 metriä. Metrihän on maapallon kokoon liittyvä mitta, joten tältäkin osin se muistuttaa siitä, mistä retkikunnan työssä oli kyse. Kaiken lisäksi opastaulu on maalattu värillä, jonka koodi on Tikkurila Symphony N358. 358 on Suomen puhelin-suuntanumero.

Kuva A. Ulompi kivikehä. 15 asteen kulmat kuvastavat maan pyörähdystä tunnin aikana. 24 neljä kiveä ovat siis vuorokauden tuntien symboli. Koska nämä kulmat ilmaisevat samalla (karkeasti) atsimuutteja, on muistomerkkiä mahdollista käyttää aurinkokellona. Kuva B. Sisempi kivikehä. Kivien saumat osoittavat pää- ja väli-ilmansuuntiin.

Kuva C. Auringon ohikulut. Aurinko etelässä muistomerkin kohdalla Kurenlahdella ja (silloin kun se on) Poroluodossa Pohjanlahdella.

Kuva D. Paikkakuntien suunnat. Aurinko osoittaa Banaan ja Bocaúvan suunnan muistokiven paikalta nähtynä.

Kirjoittaja on kuvanveistäjä sekä Kuvataideakateman professori ja rehtori emeritus.

Piirroksat ja valokuvat: kirjoittaja.

Muistomerkkihankkeen tekivät mahdolliseksi Suomen Kulttuurirahasto, Varkauden kaupunki ja siihen vuoden 2005 alussa liittynyt Kangaslammin kunta, Tähtitieteellinen yhdistys Urso, tähtiharrastusseura Varkauden Kassiopeia sekä yliopistot joissa tähtitiede ja geofysiikka ovat oppialoina, ja ko. alojen tutkimuslaitokset.